

door Richard van de Velde

De vrouwelijke pioniers van meisjesonderwijs werden zelfs belachelijk gemaakt door vrouwen, die het recht ontkenen op vrijheid van geestesontwikkeling.

Culemborgsche Huishoud- en Industrieschool

In Culemborg werd het initiatief tot de Vereniging tot stichting en instandhouding van een huishoudschool op 25 mei 1905 genomen door Ds. De Boer met geldelijke steun van de dames Canter Cremers-Van Hoytema en W.J. van Hoytema en door medewerking van mevrouw Sillevs-Beekman en mevrouw Middelbeek-Rakhorst.

Op 1 augustus 1905 werd de Culemborgsche Huishoud- en Industrieschool aan de Goilberdingerstraat 5 geopend. Het begin was bescheiden: een bovenwoning als schoollokaal, de directrice H. van Langelaar met één onderwijzeres als leerkrachten. Maar dankzij de goede naam die de school al spoedig genoot, breidde het leerlingenaantal zich gestaag uit en daarmee ook het personeel en het leerprogramma.

In januari 1909 werd al de vierde onderwijzeres, mejuffrouw H. Moora, aangesteld. Zij werd "belast met het onderwijs in strijken en behandeling der wasch". Hierdoor kon het aantal klassen per 15 februari tot vier worden uitgebreid. Het aantal leerlingen bedroeg toen 73, waarvan sommige van buiten Culemborg: Beusichem, Everdingen, Enspijk, Schalkwijk en Tienhoven. Er vertrokken 22 leerlingen tussentijds, waarvan 8 wegens huiselijke bezigheden en 7 omdat zij een baan aanvaardden. Verreweg de meeste meisjes droegen het schoolgeld voor minvermogenenden bij. Kosteloze plaatsing werd niet verzocht aan het bestuur.

De leergangen verstelden, wolle naaien en fraaie handwerken werden in plaats van zaterdagmorgen in dit jaar op woensdagmiddag gegeven, doordat sommige meisjes op zaterdag verhinderd waren. Voor het personeel was er ook goed nieuws: er werd een pensioenfonds voor hen opgericht. Dit werd mogelijk gemaakt door "ontvangst van een kapitaal, dat het begin van dit fonds moest vormen" waardoor zelfs pensioen op 60-jarige leeftijd in het vooruitzicht werd gesteld.

Voor het personeel was er ook goed nieuws: er werd een pensioenfonds voor hen opgericht. Dit was

mogelijk gemaakt door "ontvangst van een kapitaal, dat het begin van dit fonds moest vormen" waardoor zelfs pensioen op 60-jarige leeftijd kon worden gegarandeerd. Er was in Nederland geen wet die dit soort onderwijs regelde, zodat men in begin kampte met begrotingstekorten. Deze werden evenwel telkens met gulde hand gedekt. Toen de 'sponsors' van de familie Van Hoytema buiten de stad verhuisden, werd een overeenkomst met de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen getroffen. Een vertegenwoordiger hiervan maakte daarna ook deel uit van het bestuur.

In 1921 werd de Nijverheidsonderwijswet ingevoerd, zodat dit type onderwijs zich mede door betere bekostiging verder kon ontwikkelen. Niet alleen door de Rijkssubsidie, maar ook door de medewerking van de Inspectie en het Culemborgse Gemeentebestuur, beschikte de school bij haar 25-jarig jubileum in 1930 over een "gerestaureerd en naar de eischen van gezondheid en goeden smaak ingericht gebouw, Goilberdingerstraat 5. De lokalen worden centraal verwarmd, hebben elektrisch licht en ontvangen daglicht en lucht. Een rijwielbergplaats voorziet in een behoefte voor de buitenleerlingen". Het personeel bestond in 1930 uit directrice 'Juffrouw' Kap met vijf leerkrachten en een concierge.

Lessen

De lessen bestonden behalve uit de eigenlijke huishoudvakken (strijken, wassen, knippen, kostuumnaaien, linnennaaien, verstellen, fraaie handwerken) ook uit ornament, patroon- en lijntekenen als hulpvakken en lessen in natuurkennis (warenkennis en gezondheidsleer). Vanzelfsprekend ook rekenen en Nederlandse taal, zodat het geleerde op de lagere school door gedeeltelijke herhaling tot blijvende kennis werd. De lessen werden gegeven op iedere werkdag van 9-12.00 uur en van 13.30 tot 16.00 uur. Voor de stadsleerlingen vielen de lessen iets vroeger. Op zaterdag was er geen school. De vakanties kwamen overeen met die

van de Lagere School.

Afzonderlijke avondcursussen kwamen tegemoet aan de behoefte van hen "die zich in costuumnaaien, verstellen, waschbehandeling en strijken of fraaie handwerken wenschen te bekwaamen en geen gelegenheid hebben de dagschool te bezoeken".

Het schoolgeld bedroeg in 1930 twintig gulden per jaar voor volledig onderwijs; "minvermogenende" de helft en onvermogenende niets. De meisjes die werden toegelaten, moesten bij aanvang van het schooljaar twaalf jaar zijn en over voldoende lager onderwijs hebben genoten. Dit laatste moest blijken uit een verklaring van het hoofd der school. Voor het geval deze leerlingen nog niet geheel hadden voldaan aan de Wet op den Leerplicht, dan moesten zij op de Huishoudschool leerplichtig blijven voor de tijd dat zij dit ook op de Lagere School waren.

Tevens moesten de leerlingen een bewijs overleggen dat zij "met goed gevolg of méér dan eens een inenting tegen de pokken hebben ondergaan. Bezwaar tegen deze inenting kan alleen geldig gemaakt worden door een verklaring van den Burgemeester der woonplaats."

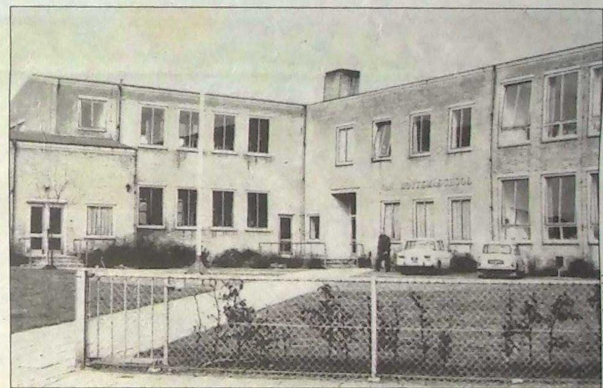
Nieuwbouw Meerlaan

Op 31 juli 1957 brak voor 'Juf Kap' de tijd van rusten aan. Zij was toen al 35 jaar directrice van de school geweest. Pas op 1 juli 1959 trad mevrouw L.J. Rijk aan als haar plaatsvervangster.

De algemene toestand van het gebouw aan de Goilberdingerstraat was zo slecht, dat men in 1961 besloot tot nieuwbouw aan de Meerlaan. Op 20 juni 1962 werd met veel plechtigheden de eerste steen voor het nieuwe schoolgebouw geplaatst door mevrouw M.M. gravin van Hogendorp-van Hoytema. Haar vader, die wel op de gedenkplaat vermeld staat, was door ziekte afwezig.

In het voorjaar van 1964 werd de nieuwe school aan de Meerlaan betrokken. De hele stad was getuige van een bonte stoet van wagens en karren met daarop uitgedoste leerlingen van de school. Zij zeden

CULEMBORG - Rond 1860 konden men zich in Nederland niet indenken dat de Nederlandse vrouw een andere taak kon krijgen dan die van huismoeder, gouvernante of dienstbode. De eerste vrouwelijke pioniers van meisjesonderwijs werden zelfs belachelijk gemaakt door vrouwen, die het recht ontkenen op vrijheid van geestesontwikkeling. Docent Richard van de Velde van ORS Lek en Linge stuitte op de Culemborgse Huishoud- en Industrieschool, waarvan nog altijd sporen in de stad zijn terug te vinden.

De Culemborgse Huishoud- en Industrieschool.

vanaf hun oude schoolgebouw aan de Goilberdingerstraat, via de Markt en de Zandstraat naar de nieuwbouw aan de Meerlaan.

De naam van de nieuwe school veranderde in Van Hoytema Huishoud- en Industrieschool. Het totaal aantal leerlingen schommelde tussen de 85 en 110 leerlingen. Eigenlijk net te weinig om zelfstandig te kunnen blijven opereren. Mede hierdoor en door veranderende onderwijskundige inzichten vond begin september 1969 het eerste overleg plaats tussen het bestuur van de Technische school aan de Anth. Van Lalainglaan, met het Bestuur van de Van Hoytemaschool om tezamen te komen tot een scholengemeenschap voor technisch, huishoud- en nijverheidsonderwijs. Ze waren al snel van de noodzaak tot samengaan overtuigd en op 14 mei 1970 werd de Stichting Scholengemeenschap voor Culemborg en Omstreken een feit. Door het vormen van een scholengemeenschap werd het mogelijk dat jongens en meisjes samen onderwijs gingen ontvangen.

Op 5 juni 1970 werd het nieuwe schoolgebouw aan de Willemslaan officieel geopend. Na 65 jaar kwam een einde aan de Culemborgse

Huishoud- en Industrieschool. Ook voor de Stichting Nijverheidsonderwijs betekende dit nieuwe gebouw een afsluiting van 24 jaren technisch onderwijs. Mevrouw Rijk maakte als adjunct directrice voor HNO tot haar pensionering in juni 1978 nog deel uit van de directie van de Scholengemeenschap.

In 1993 werd vanwege het dalende leerlingenaantal de 'dependance aan de Meerlaan' afgestoten door de inmiddels tot „Da Vinci” omgedoopte scholengemeenschap. Drie van de vier prachtige glaspluqués van de vier bekende glazenier Joop van den Broek uit de hal van het schoolgebouw werden overgebracht naar de aula van het hoofdgebouw aan de Willemslaan. Ze zullen binnenkort weer te bewonderen zijn aan de wand van de aula van Lek en Linge aan de Multatulilaan. Het schoolgebouw aan de Meerlaan is tegenwoordig in gebruik door de Stichting Samen Verder, die er de kringloopwinkel Bartjein heeft gevestigd.

Heeft u nog info/ foto's van deze school, neem dan contact op met Richard van de Velde, telnr. 0345-502583 of bezoek voor meer details zijn website: www.ambachtsschoolculemborg.nl. Zijn vervolgartikel gaat over de gemeente Culemborgse schooldirectrice: Juffrouw Kap.